

ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΣΩΣΤΗ ΓΝΩΣΗ

Προοίμιο-εισαγωγή: Ουσιαστικά κινδυνεύουμε σε **γνωστική ανεπάρκεια**. Ένας κατακλυσμός ανεξέλεγκτων πληροφοριών μάς βομβαρδίζει κάθε στιγμή από όλα τα ΜΜΕ, το διαδίκτυο, από τις φήμες. Απόψεις, γνώμες, που όλοι καλοκάγαθα θέλουν να μας προσφέρουν και να μας ενημερώσουν για το τι γίνεται γύρω μας. Τελικά, χάσαμε τη γνώση μέσα στο χάος των πληροφοριών και τη σωστή γνώση, τη σοφία, μέσα στο άμετρο πλήθος ...**γνώσεων!** Φυσικότατο είναι πια **να μη γνωρίζουμε** πού σταματά το ψέμα και που αρχίζει η αλήθεια! Ας αφήσουμε και τα τελευταία fake news, τα οποία εσκεμμένα παροχετεύονται για πλήρη αποπροσανατολισμό. Η σωστή γνώση του κόσμου γύρω μας είναι πλέον ανάγκη διανοητική και ζωτική.

Το παγκόσμιο πρόβλημα κάθε πολίτη πλέον για την επόμενη χιλιετία είναι πώς θα αποκτήσει πρόσβαση στις πληροφορίες, πώς να αποκτήσει δυνατότητα να τις συναρθρώσει, να τις συνθέσει και συσχετίσει κατάλληλα για να αντιληφθεί το πλαίσιο, ως ενότητα πλέον. Το πώς επιδρά το μέρος στο όλο και το όλο στο μέρος, όπως και πώς τα μέρη αλληλοεπιδρούν και αλληλοσχετίζονται μεταξύ τους. Και αυτό γιατί ο Κόσμος μας και κατά συνέπεια οι πληροφορίες γίνονται διαρκώς και πιο πολύπλοκες. Εδώ απαιτείται άμεσα ένας **καινούργιος τρόπος σκέψης**, καθόσον πλέον τα θέματα δεν εξελίσσονται μόνον «γραμμικά», αιτιοκρατικά, αλλά κατά ένα τρόπο «**ολογραμματικό**», που εν πολλοίς είναι και γεμάτος απρόοπτες εξελίξεις. Απαιτείται, κοινοτολώς, να οργανώσουμε τη σκέψη μας ώστε να ανταποκρίνεται στη μορφή εξέλιξης των γεγονότων, που είναι πλέον ταχύτερη, απρόβλεπτη και με διαρκώς αυξανόμενη υπερπολυπλοκότητα.

Ο μόνος δρόμος για να επιτευχθεί αυτή η μεταρρύθμιση είναι η **ολιστική πλέον παιδεία**, που πρέπει να καλλιεργείται οπωσδήποτε, παράλληλα με την εξειδικευμένη που είναι τόσο απαραίτητη λόγω αύξησης των γνώσεων, αλλά **είναι ανεπαρκέστατη** για τα τεράστια αναφυόμενα προβλήματα που αφορούν στον ίδιο τον άνθρωπο και στις ανθρώπινες κοινωνίες. Η παιδεία του μέλλοντος πλέον είναι αντιμέτωπη άμεσα ήδη με το τεράστιο αυτό πρόβλημα, γιατί υπάρχει όλο και μεγαλύτερη αναντιστοιχία ανάμεσα στις διαχωρισμένες, αποσπασματικές και «κλειστές», πιο βαθιά μάλιστα γνώσεις και από την άλλη στα όλο και περισσότερο πολυκλαδικά, διακλαδικά, υπερεθνικά, σφαιρικά και πλανητικά προβλήματα και πραγματικότητες. Έτσι χάνονται: Η ενότητα (ορίζοντας, πλαίσιο), η ολιστικότητα (αλληλοσυσχέτιση μερών με το όλο), το πολυδιάστατο και το υπερπολύπλοκο.

Ενότητα-πλαίσιο: Για να αποκτήσουν νόημα οι πληροφορίες και οι γνώσεις πρέπει να τοποθετηθούν μέσα σε έναν ορίζοντα που σχετίζονται. Π.χ. μια λέξη, ακόμη, για να αποκτήσει ένα περιεχόμενο πρέπει να ενταχθεί μέσα σε μια πρόταση, άλλως το νόημά της μπορεί να αλλοιωθεί σημαντικά. Το πλαίσιο αυτό είναι μια σημαντική προϋπόθεση για την αποτελεσματικότητα της γνωστικής λειτουργίας.

Η **ολιστικότητα**: το κάθε σύνολο περιέχει διάφορα μέρη, που συνδέονται και αλληλοσχετίζονται με τα άλλα μέρη και με το όλο. Από το **όλο συνήθως αναδύονται** νέες ποιότητες που δεν έχουν τα μέρη και όχι σπάνια κάποιες ιδιότητες των μερών στο πλαίσιο του όλου αναστέλλονται. Εδώ ισχύει η αρχή του Pascal: «**καθώς όλα τα πράγματα έχουν προκληθεί από άλλα και προκαλούν, στηρίζονται σε άλλα και στηρίζουν άλλα, συνδέονται έμμεσα και άμεσα, και όλα επικοινωνούν με έναν φυσικό και ανεπαίσθητο δεσμό, που ενώνει τα πιο απομακρυσμένα και τα πιο διαφορετικά, θεωρώ αδύνατο να γνωρίζει κανείς τα μέρη χωρίς να γνωρίζει το όλον, όπως και να γνωρίζει το όλον χωρίς να γνωρίζει το καθένα από τα μέρη**».

Επιπλέον στον άνθρωπο, όπως και σε όλα τα έμβια όντα, το όλον υπάρχει στα μέρη: κάθε κύτταρο περιέχει, το σύνολο της γενετικής κληρονομιάς ενός πολυκυττάρου οργανισμού. Η **κοινωνία**, ως όλον, είναι παρούσα μέσα σε κάθε άτομο, στη γλώσσα του, στους κανόνες του, όπως κάθε μεμονωμένο σημείο ενός ολογράμματος περιέχει το σύνολο των πληροφοριών. Το πολυ-

διάστατο: Το ανθρώπινο σώμα, όπως και οι κοινωνίες είναι πολυδιάστατες οντότητες: Ο άνθρωπος είναι βιολογικός, ψυχικός, κοινωνικός, συναισθηματικός, λογικός...Η κοινωνία έχει ιστορικές, οικονομικές, κοινωνιολογικές, θρησκευτικές...διαστάσεις. Η σωστή γνώση πρέπει να αναγνωρίσει αυτόν το πολυδιάστατο χαρακτήρα.

Πολύπλοκο: Πολυπλοκότητα υπάρχει, όταν τα διαφορετικά στοιχεία που απαρτίζουν το όλο είναι αδιαχώριστα (το οικονομικό, με το πολιτικό, το ψυχολογικό, το συναισθηματικό κ.λπ.) αλληλεξαρτώνται και αλληλοεπιδρούν. Η πολυπλοκότητα είναι ο σύνδεσμος ανάμεσα στην **ενότητα και στην πολλαπλότητα**. Η **Ολιστική παιδεία** είναι υποχρεωμένη να προαγάγει μια ολιστική νοημοσύνη, που να είναι ικανή να αναφερθεί στο πολύπλοκο και στο πλαίσιο με πολυδιάστατο τρόπο και με μια ολιστική αντίληψη για όλα τα πράγματα. **Ολιστική νοημοσύνη:** Η **ανάπτυξη των γενικών ικανοτήτων** του πνεύματος ευνοεί παράλληλα την ανάπτυξη των ιδιαίτερων ή ειδικών ικανοτήτων, παρόλο που είναι διαδεδομένη μια αντίθετη άποψη! Όσο πιο ισχυρή είναι η **γενική (ολιστική) νοημοσύνη**, τόσο μεγαλύτερη είναι η ικανότητα να επεξεργάζεται ειδικά προβλήματα. Η κατανόηση των ιδιαίτερων δεδομένων απαιτεί την εφαρμογή της ολιστικής νοημοσύνης που διευθύνει και οργανώνει τη χρησιμοποίηση των συνολικών γνώσεων σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση.

Η **παιδεία του μέλλοντος** θα πρέπει να ευνοήσει τη φυσική ικανότητα του πνεύματος να θέτει και να **επιλύει τα ουσιαστικά προβλήματα**. Και, παράλληλα, θα πρέπει να δώσει ερεθίσματα για την πλήρη χρήση της ολιστικής νοημοσύνης. Αυτό προϋποθέτει την ελεύθερη εξάσκηση της **περιέργειας**, που δεν πρέπει να είναι διαρκώς ενεργή και να μη πέφτει σε λήθαργο! Μόνον με αυτό το τρόπο θα επιτευχθεί η εξομάλυνση των αντινομιών που ανακύπτουν από την πρόοδο των άκρως εξειδικευμένων γνώσεων.

Η **τεράστια πρόοδος γνώσης στο πλαίσιο των κλαδικών εξειδικεύσεων είναι διασκορπισμένη, ασύνδετη και συχνά καταστρέφει την ολιστικότητα**. Το παράδειγμα της διάζευξης μεταξύ ανθρωπιστικών σπουδών και επιστημών είναι προφανέστατο. Έτσι οι σφαιρικές πολύπλοκες πραγματικότητες κομματιάζονται. Το ανθρώπινο διαμελίζεται σε βιολογική, ψυχική, εγκεφαλική, κοινωνική, θρησκευτική, οικονομική...διαστάσεις!!!

Οι υποκειμενικοί, υπαρξιακοί και ποιητικοί χαρακτήρες κλείνονται στα πλαίσια της λογοτεχνίας και της ποίησης. Ακόμη και η φιλοσοφία είναι εκ φύσεως ως αναστοχασμός και κλείνεται στον εαυτό της, χωρίς ουσιαστική συμβολή των επιστημών. **Το πιο βασικό, ίσως, είναι η αποδυνάμωση της ευθύνης των πολιτών, καθώς ο καθένας προσπαθεί να είναι υπεύθυνος μόνον στην εξειδίκευσή του. Άμεση συνέπεια είναι η αποδυνάμωση της αλληλεγγύης, έτσι χαλαρώνουν οι δεσμοί μεταξύ των συμπολιτών μας.**

Η **κλειστή υπερεξειδίκευση**, που κλείνεται στον εαυτό της και δεν επιτρέπει την εισαγωγή της σε μια συνολική σύλληψη του αντικειμένου που εξετάζει, διαμερίζει τα κομμάτια, οπότε το ουσιαστικό διαλύεται. Τα ουσιαστικά προβλήματα δεν είναι ποτέ αποσπασματικά και τα σφαιρικά προβλήματα γίνονται όλο και πιο ουσιαστικά. Συγχρόνως, ο κατακερματισμός σε κλάδους μας καθιστά ανίκανους να αντιληφθούμε «αυτό που έχει πλεχθεί μαζί», δηλαδή το πολύπλοκο.

Η **εξειδικευμένη γνώση** είναι ένα ιδιαίτερο είδος αφαίρεσης. Βγάζει ένα αντικείμενο από το πλαίσιο του, απορρίπτει τους δεσμούς και καταστρέφει αυθαίρετα τον πολυδιάστατο χαρακτήρα των φαινομένων. Τελικά βάζει σε προνοητικής θέσης ό,τι είναι υπολογίσιμο και τυποποιημένο. Παράδειγμα η Οικονομία, η πιο προχωρημένη μαθηματική επιστήμη, συνήθως δεν λαμβάνει υπόψη τις κοινωνικές, ιστορικές, ψυχολογικές και οικολογικές συνθήκες με συνέπεια να μη μπορεί να ερμηνεύσει ορθά τις συνέπειες των νομισματικών και χρηματιστηριακών διακυμάνσεων. Το οικονομικό λάθος, γίνεται συνέπεια της οικονομικής επιστήμης.

Μέχρι τα μέσα του εικοστού αιώνα ίσχυε η βασική αρχή της αναγωγής, που σημαίνει απλά ότι γίνεται αναγωγή αυτόματα του πολύπλοκου σε απλό. Μια μηχανιστική και αιτιοκρατι-

κή λογική που τυφλώνει τον άνθρωπο καθόσον διαγράφει τον ανθρώπινο χαρακτήρα, δηλαδή τα πάθη του, τα συναισθήματά του, τους πόνους και τις χαρές του. Το αιτιοκρατικό αξίωμα σχεδόν αγνοεί το άγνωστο, το καινούργιο, την επινόηση...

Τα μεγάλα ανθρώπινα προβλήματα εξαφανίζονται προς όφελος των ειδικών τεχνικών προβλημάτων. Έτσι προκαλείται μια **ατροφία της φυσικής ικανότητας του πνεύματος** να θέσει τα πράγματα σε ένα πλαίσιο και να τα αντιλαμβάνεται ολιστικά. Αντί μιας ολιστικής ευρείας νοημοσύνης αναφύεται μια μυωπική σχεδόν τυφλή, που καταστρέφει τις δυνατότητες του αναστοχασμού και μακροπρόθεσμη πρόβλεψη. Έτσι αυξάνεται η αδυναμία μας να διαχειριστούμε κρίσιμες φάσεις της ζωής. Και μάλιστα, όσο δυναμώνει η κρίση τόσο τα προβλήματα καθίστανται πλανητικά και τόσο μας διαφεύγουν. Τελικά γινόμαστε αδύναμοι, ασυνείδητοι και ανεύθυνοι περισσότερο. Το πρόβλημα του κορωνοϊού το απέδειξε περίτρανα.

Αποτιμήσεις: Διαφαίνεται τα τελευταία χρόνια μια υπερανάπτυξη της «τεχνικής νοημοσύνης» μέσα σε ένα κλίμα να απολαμβάνονται οφέλη της τεχνικής, ενώ οι άνθρωποι καθίστανται υποχείριά της! Οδηγούμαστε σε μια υποδούλωσή μας στην «τεχνική νοημοσύνη» που είναι συνυφασμένη με Χώρες, όπου υπερίσχυσαν οι τεχνο-γραφείο-κρατικοποιημένη με την τεχνοκρατική αντίληψη, που είναι απόλυτα σωστή σε ό,τι αφορά τις τεχνητές μηχανές, αλλά είναι ανάκανη να καταλάβει το ζωντανό και ειδικά το **ανθρώπινο**, στα οποία και μόνο εφαρμόζεται η μόνη ορθή ορθολογική.

Η εικονική και μονοδιάστατη ορθολογικότητα, η αυθαίρετη και μονοδιάστατη ορθολογικοποίηση, ουσιαστικά θριαμβεύει επί της Γη. Το παγκόσμιο φαινόμενο της πλανητικής πλέον οικολογικής καταστροφής οφείλεται κατά βάση σε αυτή την τεχνοκρατική νοοτροπία μιας εκμετάλλευσης για το άμεσο οικονομικό όφελος σε βάρος της εξισορροπημένης αγαστής ποικιλομορφίας που έχει δισεκατομμύρια χρόνια ανακαλύψει και εφαρμόσει το μοναδικό ανθρώπινο ενδιαίτημα η ΓΗ μας. Καταγράφηκαν φυτείες εναρμονισμένες μέσα σε μια αξιοθαύμαστη πολυποικιλότητα και για τη δήθεν ανάπτυξη μεγαλύτερων αποδοτικών καλλιεργειών ή άλλων κατασκευών (όρα τις τερατώδεις Μεγαλουπόλεις), που υποβάθμισαν πλέον την ανθρώπινή ζωή επάνω στον Πλανήτη μας.

Επίλογος: Το παράδοξο στον εικοστό αιώνα είναι ότι συνέβη γιγαντιαία πρόοδος σε όλους τους τομείς της επιστημονικής γνώσης, καθώς και σε όλους τους τομείς της τεχνολογίας. Συγχρόνως όμως, προκλήθηκε μια νέα τύφλωση απέναντι στα παγκόσμια, θεμελιώδη και πολύπλοκα προβλήματα, και αυτή η τύφλωση είναι αιτία αμέτρητων λαθών και ψευδαισθήσεων και **ιδιαίτερα στους επιστήμονες, στους τεχνικούς και τους ειδικούς**. Παραγνωρισμένες οι βασικές αρχές μια σωστής γνώσης. Ο τεμαχισμός και ο διαχωρισμός των γνώσεων μάς κάνουν ανίκανους να δούμε αυτό «που έχει πλεχθεί» μαζί. Είμαστε υποχρεωμένοι να απελευθερωθούμε από τον ακρωτηριασμένη ορθολογικότητα, που μας ακρωτηριάζει, ώστε να μπορέσει πιο απελευθερωμένο το ανθρώπινο πνεύμα **να την ελέγξει**.

Το μείζον πρόβλημα είναι να μεταρρυθμιστεί η σκέψη από εκείνη που διαχωρίζει και αναγάγει μέσω μιας σκέψης που διακρίνει και συσχετίζει. Να διατηρήσουμε τη γνώση των μερών που είναι απόλυτα απαραίτητη, αλλά παράλληλα να αναπτύξουμε κατάλληλα και τη γνώση που συνδυάζει και συνθέτει παράγοντας νέες αναδόσεις που δεν μπορούν να δώσουν τα επιμέρους στοιχεία. **Η Πολυπλοκότητα του διαρκώς εξαπλώνεται σε όλο τον Πλανήτη μας επιβάλλει να αναπτυχθεί και η Ολιστική Παιδεία παράλληλα..**

Δημήτρης Κ. Μπάκας
16 Ιαν 2026